МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І.І. МЕЧНІКОВА

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

ЛЕЩЕНКО Ольга Дмитрівна

УДК 342.8

ВИБОРЧІ СПОРИ В УКРАЇНІ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Спеціальність 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса – 2020

Дисертацією є рукопис.
Робота виконана в Одеському національному університеті ім. І.І. Мечнікова Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник кандидат юридичних наук
СТАВНІЙЧУК Марина Іванівна,
адвокат

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
академік НАН України
СКРИПНЮК Олександр Васильович,
Інститут держави і права ім. В.М. Корецького,
заступник директора з наукової роботи;

кандидат юридичних наук, доцент
ЄЗЕРОВ Альберт Анатолійович,
Верховний суд, суддя

Захист відбудеться «26» вересня 2020 р. о 10:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.01 Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 23.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: м. Одеса, вул. Академічна, 2.

Автореферат розісланий «23» серпня 2020 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради **Л. Р. Біла-Тіунова**

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В умовах сьогодення забезпечення конституційного права громадян України на участь в управлінні державними справами, вільно обирати та бути обраними є обов'язком держави та має пріоритетне значення для України.

Характерною особливістю сучасного виборчого процесу є його конфліктність, що має прояв передусім у зіткненні взаємно суперечливих інтересів суб'єктів виборчих правовідносин. Вибори завжди опосередковують конфлікт: конфлікт інтересів, конфлікт політичних програм тощо. Інституційна характеристика виборчого протистояння означає, що воно відбувається у межах правового простору відповідно до вимог законодавства до кожної процедури, кожної дії усіх суб'єктів виборчого процесу. Однак, незважаючи на правове втілення, виборчий конфлікт залишається політичним, а отже, завжди є присутньою ймовірність того, що його розвиток може вийти за правові межі, створити політичну і навіть призвести до державної кризи.

Посилення напруги у ході виборчого процесу призводить не тільки до примноження виборчих конфліктів між суб'єктами виборчих правовідносин, але й до порушення виборчих прав громадян України. Саме тому набуває важливого значення аналіз накопиченого досвіду врегулювання виборчих спорів за допомогою адміністративного розгляду, а також вирішення в судовому порядку. Зазначене актуалізує дослідження не тільки виборчого спору як явища правової реальності, але й як діяльність щодо запобігання та врегулювання виборчих спорів, яка є одним з інструментів зниження суспільної напруги під час виборчого процесу.

Проблемам виборів присвячено численні науково-практичні та науково-теоретичні доробки українських правників. Проте однією з найбільш актуальних у сучасній українській науково-юридичній думці та конституційно-правовій практиці залишається питання формування та законодавчого закріплення реального та ефективного порядку врегулювання виборчих спорів.

Цінність дослідження виборчих спорів обумовлена модернізацією виборчого законодавства України, а також пов'язана з динамікою суспільних та політичних процесів, викликаних або зумовлених євроінтеграційними прагненнями та триваючою демократизацією державного буття.

На теперішній час у суспільстві існує об'єктивна потреба у комплексному конституційно-правовому дослідженні виборчих спорів та запровадженні ефективної превенції їх виникнення і засобів ефективного врегулювання в Україні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в рамках плану наукових досліджень Одеського національного університету імені І.І. Мечникова «Дослідження механізму реалізації прав і свобод людини та громадянина в публічному і приватному праві» (державний реєстраційний номер 0118U001224). Тема дисертації відповідає Основним науковим напрямам та найважливішим проблемам фундаментальних

досліджень у галузі природничих, технічних і гуманітарних наук на 2014–2019 рр., затвердженим Постановою Президії НАН України від 20 грудня 2013 р. № 179, Перспективними напрямами кандидатських і докторських дисертацій за юридичними спеціальностями, затвердженими рішенням Президії НАПрН України від 18 жовтня 2013 року № 86/11.

Мета і задачі дослідження. Метою дисертації є надання на основі аналізу національного законодавства України, практики його застосування та узагальнення теоретичних позицій провідних науковців за напрямом дослідження конституційно-правового розуміння природи виборчих спорів, з'ясування складових їхньої структури, встановлення теоретичних та практичних проблем запобігання та врегулювання виборчих спорів, формулювання концептуального бачення удосконалення правового регулювання забезпечення виборчих прав громадян України та підвищення ефективності діяльності щодо запобігання і врегулювання виборчих спорів.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність вирішення таких задач:

визначити значення виборчих спорів для належної реалізації виборчих прав громадян, охарактеризувати діяльність щодо запобігання та врегулювання виборчих спорів у механізмові забезпечення таких прав;

надати змістовно-сутнісну характеристику виборчого спору як категорії конституційного права;

обґрунтувати класифікацію виборчих спорів;

охарактеризувати структуру виборчих спорів, спираючись на діяльнісний підхід;

виокремити та охарактеризувати засоби запобігання та врегулювання виборчих спорів;

визначити можливість і доцільність застосування альтернативних способів врегулювання виборчих спорів (переговори, медіація, консиліація тощо);

охарактеризувати функціональне призначення системи судоустрою України в діяльності щодо запобігання та врегулювання виборчих спорів;

сформувати та запропонувати теоретично обґрунтовані пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства України у частині удосконалення порядку позасудового врегулювання виборчих спорів в Україні.

Об'єктом дослідження є виборчий спір, процес його запобігання та врегулювання як правового явища.

Предметом дослідження є конституційно-правовий аспект виборчих спорів в Україні.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становить система філософсько-світоглядних, загальнонаукових та спеціально-наукових методів, філософських підходів і принципів наукового пізнання, які забезпечили комплексний та всебічний аналіз обраного предмета дослідження.

Значну роль в осмисленні конституційно-правового розуміння виборчих спорів, їх запобігання та врегулювання відіграв міждисциплінарний підхід,

оскільки дослідження виборчих спорів охоплює не лише конституційне право, але й інші наукові дисципліни, зокрема теорію права, юридичну конфліктологію тощо [п.п. 1.2, 1.3, 2.1].

Філософсько-світоглядну основу дослідження становить діалектичний метод, використання якого дало змогу проаналізувати виборчий спір як динамічну категорію у процесі його виникнення, розвитку, взаємозв'язку та взаємообумовленості з іншими правовими явищами. Функціональний метод застосовано для встановлення мети і завдань запобігання та врегулювання виборчих спорів на забезпечення реалізації виборчих прав громадян України [п. 1.1]. Історичний метод забезпечив дослідження процесу еволюції та розвитку наукових уявлень щодо категорії «виборчий спір» [п. 1.2]. Завдяки використанню формально-юридичного методу проаналізовано наявні дефініції таких юридичних понять та категорій, як активне та пасивне виборче право; забезпечення реалізації конституційних прав; охорона та захист конституційних прав особи; виборчий спір, запобігання виборчих спорів; врегулювання виборчих спорів тощо [р.р. 1, 2]. Системно-структурний метод забезпечив аналіз запобігання та врегулювання виборчих спорів як складової механізму забезпечення виборчих прав громадян України, що має власну структуру (нормативно-правовий, інституційно-організаційний, функціональний та забезпечувальний блоки) [р. 1, п. 2.1]. Метод класифікації забезпечив обґрунтування критеріїв при класифікації різновидів виборчих спорів [п. 1.2]. Порівняльно-правовий метод дозволив здійснити розмежування категорії «виборчий спір» та суміжних правових категорій, виокремити їхні особливості. Порівняльно-правовий метод застосовано при зіставленні судового та позасудового врегулювання виборчих спорів, визначенні суб'єктно-об'єктної характеристики спорів у виборчій сфері [п. 1.3, р. 2]. Метод теоретичного узагальнення надав змогу виокремити наявні в юридичній літературі наукові уявлення про виборчі спори та визначити ознаки цієї категорії на теоретико-методологічному рівні [п.п. 1.2, 1.3, 2.1].

Використання зазначених методів у поєднанні з науковими принципами історизму, всебічності дослідження, об'єктивності, плюралізму, аксіологічного аналізу, науковості та обґрунтованості дослідження забезпечило комплексний аналіз виборчих спорів у конституційно-правовому аспекті.

Теоретичною основою дисертаційного дослідження стали наукові розробки таких українських та зарубіжних авторів, як Р.М. Аксаков, М.В. Афанасьєва, М.О. Баймуратов, Ю.Г. Барабаш, О.В. Батанов, О.В. Бачеріков, Н.В. Богашова, О.А. Богашов, О.А. Вешняков, Д.І. Голосніченко, І.П. Голосніченко, О.А. Грабільникова, В.І. Гуменюк, М.В. Жушман, Т.М. Заворотченко, Н.І. Золотарьова, А.А. Єзеров, А.О. Казанцев, С.В. Кальченко, С.В. Ківалов, Ю.Б. Ключковський, М.І. Козюбра, В.М. Колесніченко, В.К. Колпаков, Ж.К. Кольяр, А.Т. Комзюк, О.В. Кузьменко, Р.О. Куйбіда, О.О. Кукоба, О.В. Лемак, О.В. Марцеляк, О.В. Олькіна, М.В. Охендовський, А.Ю. Попова,

А.В. Пошивайлова, О.Б. Прокопенко, П.М. Рабінович, Дж. Роулз, М.В. Савчин, Ф.І. Сербан, О.В. Скрипнюк, М.І. Смокович, В.І. Співак, М.Ф. Стахурський, М.І. Ставнійчук, В.С. Стефанюк, Т.В. Стешенко, М.М. Тищенко, О.Ю. Тодика, М.І. Хавронюк, О.І. Харитонова, М.І. Цуркан, В.М. Шаповал, Н.В. Янюк та ін.

Нормативно-правовою базою дисертаційного дослідження є Конституція України, Виборчий кодекс України, Закони України «Про вибори Президента України», «Про вибори народних депутатів», «Про місцеві вибори», «Про Центральну виборчу комісію» тощо, підзаконні акти органів державної влади України; інші акти органів адміністрування виборів.

Емпіричну основу дослідження становить судова практика розгляду виборчих справ органами адміністрування виборів, адміністративних судів та Конституційним Судом України, довідкові видання, матеріали узагальнення судової практики.

Наукова новизна одержаних результатів обумовлена теоретичним і практичним значенням роботи. У дисертації сформульовано низку теоретичних висновків і практичних пропозицій, які є новими для вітчизняної юридичної науки та законодавства України, зокрема:

уперше:

обґрунтовано, що виборчі спори як явище правової реальності пов'язані зі станом виконання позитивних зобов'язань держави щодо забезпечення виборчих прав громадян України, які одночасно відображають ефективність (якість) нормативно-правового регулювання і правозастосування у сфері запобігання та врегулювання виборчих конфліктів;

виокремлено риси виборчих спорів, які розкривають їхню сутність та відрізняють від інших юридичних спорів, у тому числі пов'язаних з виборами: 1) виборчі спори виникають, змінюються та припиняються під час реалізації виборчого законодавства України в межах конкретного виборчого процесу; 2) виборчі спори є обмеженими у часі, протягом якого відбувається певний виборчий процес, що обумовлює особливості порядку їх врегулювання уповноваженими суб'єктами; 3) предмет спору знаходиться в межах об'єкта виборчих правовідносин; 4) публічно-правовий характер виборчого спору визначається змістом протилежних правових інтересів, носіями яких є не тільки конфліктуючі сторони, але й інші громадяни України, що реалізують свої виборчі права та прагнуть проведення чесних виборів; 5) сторони виборчого спору мають подвійний правовий статус – як суб'єкти виборчого процесу та виборчих правовідносин, так і учасники, як правило, юрисдикційного порядку їх врегулювання;

визначено в структурі виборчого спору такі елементи: юридичні факти (передумови виникнення, зміни або припинення конфліктних правовідносин), об'єкт і предмет, суб'єкти та зміст (динаміка);

запропоновано при врегулюванні конфліктних ситуацій у ході виборчого процесу в Україні альтернативні способи, які мають сприяти зниженню

конфліктності виборчих правовідносин і підвищенню легітимності результатів виборів;

обґрунтовано доцільність застосування медіаційних процедур у діяльності органів адміністрування виборів, зокрема через пропозицію створення відділу медіації у межах Секретаріату Центральної виборчої комісії України;

удосконалено:

поняття «виборчий спір» як явище правової реальності, під яким запропоновано розуміти правовідносини, що виникають у темпоральних межах виборчого процесу через наявні розбіжності суб'єктів виборчого процесу та виборчих правовідносин, що пов'язані із застосуванням виборчого законодавства України та забезпеченням виборчих прав громадян, дотриманням виборчих процедур при проведенні чесних виборів до органів публічної влади;

класифікацію виборчих спорів за відповідними критеріями, зокрема, виборчі спори запропоновано класифікувати залежно від: 1) виду виборів; 2) суб'єктного складу виборчого спору; 3) предмета виборчого спору; 4) порушення порядку та процедури голосування; 5) суб'єкта врегулювання виборчих спорів;

співвідношення виборчого спору та оскарження порушень виборчих прав громадян, оскільки останнє має більш вузьке смислове навантаження та є лише одним із засобів врегулювання виборчих спорів;

розуміння сутності та форм впливу Конституційного Суду України на запобігання та врегулювання виборчих спорів;

набули подальшого розвитку:

теоретичне розмежування виборчого конфлікту та виборчого спору, яке базується на тому, що конфлікт не завжди конституюється у формі спору;

виокремлення контрольно-наглядової та правозахисної функції виборчих комісій під час врегулювання виборчих спорів;

розуміння змісту права на судовий захист виборчих прав у матеріальному та процесуальному аспекті;

запропоновано: зміни до Виборчого кодексу України з метою підвищення ефективності запобігання та врегулювання виборчих спорів в Україні.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані в дисертації висновки та пропозиції можуть бути використаними у:

науково-дослідній роботі – для розвитку положень щодо забезпечення політичних прав, запобігання та врегулювання виборчих спорів та подальшого дослідження означеної проблематики;

нормотворчій діяльності – для надання пропозицій стосовно удосконалення конституційного права щодо забезпечення політичних прав та виборчого законодавства України, запобігання/врегулювання виборчих спорів;

правозастосовчій діяльності – для надання пропозицій щодо удосконалення норм Виборчого законодавства України та при підготовці нормативно-правових актів у сфері забезпечення політичних прав, а також при розробці Центральною

виборчою комісією України правових механізмів у процесі запобігання та/або врегулювання виборчих спорів;

навчальному процесі – при викладанні у закладах вищої освіти навчальних дисциплін з конституційного права та при підготовці відповідних навчальних матеріалів із дисциплін «Конституційне право України», «Виборче право», спецкурсів, присвячених формам безпосередньої демократії та правам людини.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційного дослідження, теоретичні висновки, сформульовані в дисертації, розглядалися й обговорювалися на засіданні кафедри конституційного права Національного університету «Одеська юридична академія», а також на: Міжнародній науково-практичній конференції «Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції» (м. Одеса, 20 травня 2016 р.), Міжнародній науковій конференції «Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України» (м. Львів, 27–28 січня 2017 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми реформування системи законодавства України» (м. Запоріжжя, 27–28 січня 2017 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Право і держава: проблеми розвитку та взаємодії в XXI ст.» (м. Запоріжжя, 27–28 січня 2017 р.), Міжнародній науковій конференції «Право як ефективний суспільний регулятор» (м. Львів, 17–18 лютого 2017 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Законодавство України: недоліки, проблеми систематизації та перспективи розвитку» (м. Херсон, 10–11 лютого 2017 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Роль права та закону в громадянському суспільстві» (м. Київ, 10–11 лютого 2017 р.).

Публікації. Основні положення і результати дисертаційного дослідження відображено у 12 наукових публікаціях, 4 з яких опубліковано у наукових фахових виданнях, що входять до затвердженого переліку, 1 – у зарубіжному науковому виданні (Республіка Молдова), 7 – у тезах доповідей на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Структура дисертації зумовлена метою та задачами дослідження. Дисертація складається з анотації, вступу, 2 розділів, поділених на 6 підрозділів, списку використаних джерел, висновків та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 210 сторінок, із них основного тексту 164 сторінки, список використаних джерел налічує 288 найменувань і розміщений на 32 сторінках, додатки викладено на 11 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** наведено загальну характеристику роботи: обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження й охарактеризовано стан її розробки; визначено об’єкт, предмет, мету і задачі дослідження, його методологічну, теоретичну основу; розкрито наукову новизну, сформульовано

основні положення, що виносяться на захист, указано теоретичну і практичну значущість роботи, відомості про апробацію результатів дослідження, публікації та структуру дисертації.

Розділ 1 «Теоретичні засади дослідження виборчих спорів» складається з трьох підрозділів, в яких досліджено виборчі спори у механізмові забезпечення виборчих прав, виокремлено специфічні характеристики виборчих спорів та визначено структуру виборчого спору.

У ***підрозділі 1.1. «Виборчі спори у механізмові забезпечення виборчих прав громадян»*** встановлено, що інституціоналізація виборчих спорів у межах механізмів охорони та захисту, а також частково реалізації виборчих прав, викликана як різною природою та характером виборчих спорів, так і існуванням різних способів їх попередження та врегулювання. Наведені причини дають підстави для виокремлення діяльності щодо запобігання та врегулювання виборчих спорів як самостійної складової механізму забезпечення виборчих прав громадян України, що має свою структуру: 1) нормативно-правовий блок, який містить у собі цінності, принципи та норми, що є основою для запобігання та врегулювання спорів. Принципи запобігання та врегулювання виборчих спорів поділено на декілька груп: загальні конституційні принципи (верховенство права, верховенство Конституції та законів України, демократизму, розподілу державної влади тощо) та принципи належного урядування, які стосуються функціонування усього державного механізму, що зумовлено публічно-правовою природою виборчих спорів; конституційні принципи судочинства, закріплені у ст. 129 Конституції України, є основою процесуального розгляду виборчих спорів; принципи виборчого права належать до спеціальних принципів запобігання та врегулювання виборчих спорів. Норми інституту виборчого спору, з одного боку, закріплено у нестабільному виборчому законодавстві, а з іншого – вони містяться у галузевому законодавстві, зокрема у Кодексі адміністративного судочинства України; 2) інституційно-організаційний блок формують як загальні суб'єкти виборчого процесу, так і компетентні суб'єкти (інституції), що сприяють запобіганню та врегулюванню виборчих спорів – виборчі комісії, адміністративні суди, посередники (медіатори, консиліатори), організація (процедура) їх діяльності щодо запобігання та врегулювання виборчих спорів, а також юридичні гарантії, враховуючи заходи відповідальності; 3) функціональний блок передбачає такі функції запобігання та врегулювання виборчих спорів: сприяюча (допоміжна) функція полягає у тому, що запобігання та врегулювання виборчих спорів покликано налагодити взаємодію між суб'єктами виборчого процесу, стимулювати дотримання положень виборчого законодавства України, а також проведення чесних виборів; відновлювальна функція встановлює захист та реалізацію як активних, так і пасивних виборчих громадян України, що можуть зазнати порушень/зазіхань під час виборчого процесу; превентивна функція – як напрямок юридичного впливу, якого націлено на недопущення (запобігання) порушень виборчого процесу, виборчих

прав і законних інтересів громадян України; виховну функцію спрямовано на формування належної виборчої правосвідомості громадян України, подолання абсентеїзму, встановлення стабільного правопорядку; 4) забезпечувальний блок запобігання та врегулювання виборчих спорів містить кадрове, інформаційне, матеріально-технічне та інше забезпечення виборчого процесу.

У ***підрозділі 1.2. «Виборчий спір як категорія конституційного права»*** обґрунтовано, що категорія «виборчий спір» надає можливість охарактеризувати це динамічне явище та процес, який насамперед пов'язаний з розбіжністю інтересів та усуненням перешкод в реалізації виборчих прав, і для врегулювання якого необхідним є втручання третьої сторони (компетентного суб'єкта) на засадах балансу загальних інтересів, забезпечення цілісності, законності, транспарентності, дотримання принципів чесних виборів.

Доведено, що до специфічних характеристик виборчих спорів, які розкривають їхню сутність та відрізняють від інших юридичних спорів, у тому числі пов'язаних з виборами, належить те, що: 1) виборчі спори виникають, змінюються та припиняються під час реалізації виборчого законодавства України у межах конкретного виборчого процесу; 2) виборчі спори є обмеженими у часі, протягом якого відбувається певний виборчий процес, що обумовлює особливості порядку їх врегулювання уповноваженими суб'єктами; 3) предмет спору знаходиться у межах об'єкта виборчих правовідносин; 4) публічно-правовий характер виборчого спору визначається змістом протилежних правових інтересів, носіями яких є не тільки конфліктуючі сторони, але й інші громадяни України, що реалізують свої виборчі права та прагнуть проведення чесних виборів; 5) сторони виборчого спору мають подвійний правовий статус – як суб'єкти виборчого процесу та виборчих правовідносин, так і, як правило, учасники юрисдикційного порядку їх врегулювання.

Досліджено існуючі в науці конституційного права критерії класифікації виборчих спорів та розроблено авторську класифікацію.

У ***підрозділі 1.3. «Суб'єктно-об'єктна характеристика виборчих спорів»*** виокремлено такі елементи виборчого спору: юридичні факти, об'єкт і предмет, суб'єкти та зміст.

Зазначено, що перелік юридичних фактів, які породжують виборчий спір, не є легально визначеним, вичерпним та однорідним за своєю суттю. Цим виборчий спір відрізняється від інституту юридичної відповідальності за вчинення протиправних діянь у виборчій сфері, які характеризуються особливою суспільною небезпекою і в матеріальному аспекті є предметом правового регулювання карних кодексів (КК України та КУпАП). Спільним для всіх юридичних фактів, що зумовлюють виборчі спори, є те, що вони пов'язані з конкретним виборчим процесом, є наслідком виборчого конфлікту та підставами для звернення до компетентного суб'єкта для врегулювання спору, зокрема підставою адміністративного позову. Об'єктом виборчих спорів є вибори як демократичний спосіб періодичної зміни персонального складу

органів державної влади та місцевого самоврядування. Предмет виборчого спору свідчить про сутність вимог сторін, має практичне значення для врегулювання спору, легальну основу і залежить від суб'єктного складу виборчого спору та збігається з предметом оскарження лише у разі врегулювання виборчого спору юрисдикційним органом.

Чинне виборче та адміністративно-процесуальне законодавство України врегульовує виборчі спори за участю суб'єктів виборчого процесу, тобто однією із сторін спору обов'язково має бути суб'єкт виборчого процесу. Суб'єкти виборчого спору поділяються на основні (обов'язкові), якими є протиборчі сторони, і неосновні (учасники), до яких належать: особи, які є ініціаторами виникнення і розвитку конфлікту; учасники, які схиляють сторони до конфліктної поведінки і (або) планують, організовують конфлікт (прямо або побічно) визначають поведінку сторін у ньому і результат конфліктного протиборства; учасники, які сприяють сторонам конфлікту, що підтримують кожну із сторін окремо шляхом надання порад, рекомендацій, інформації, участі в судочинстві або в інші способи; посередники, посадові особи, члени виборчих комісій, які розуміються на причинах та обставинах того, що відбувається, намагаються запобігти відкритому протистоянню, зменшити інтенсивність і гостроту протидії, припинити конфлікт, що виник; свідки та очевидці – у конфлікті є його пасивними спостерігачами.

Зазначено, що суб'єкти виборчого процесу мають різний процесуальний стан у виборчих спорах. Так, виборець, у разі порушення його виборчих прав, може звернутися по захист порушених прав, якщо суб'єкт оскарження своїми діями чи бездіяльністю безпосередньо порушив його виборчі права або охоронювані законом інтереси щодо участі у виборчому процесі. Проте, виборець може бути також позивачем у справі щодо захисту «чужого» виборчого права (включення або виключення зі списку виборців).

Інші суб'єкти виборчого процесу – кандидат, довірена особа кандидата, партія (місцева організація партії), офіційний спостерігач – мають право оскаржувати будь-які виборчі правопорушення (безвідносно того, чи порушують вони їх власні права або законні інтереси); зазначені суб'єкти не зобов'язані вказувати, чим у рамках ініційованого ними спору порушено їх права чи інтереси. Таким чином, оскарження з боку зазначених суб'єктів має за мету захист правопорядку під час виборчого процесу.

Виборчі комісії мають різний процесуальний стан і діють у межах виборчого спору як ініціатор, суб'єкт оскарження та орган, що врегульовує виборчий спір.

Суб'єктами виборчих правовідносин, яких не включено до легального переліку суб'єктів виборчого процесу, але які є сторонами виборчого спору, зокрема, є особа – претендент у кандидати, стосовно якої прийнято рішення про відмову в реєстрації кандидатом, а також засоби масової інформації, що на теперішній час є відповідальними за інформаційне забезпечення виборчого процесу. Проте, виходячи з того, що засоби масової інформації здатні створити

систему громадського контролю за своєчасністю та законністю рішень і дій виборчих комісій, кандидатів та інших учасників виборів, їх варто включити до переліку суб'єктів виборчого процесу з власним колом прав і обов'язків, у тому числі і правом оскарження порушень виборчого законодавства.

Зміст виборчого спору – це сукупність суб'єктивних прав і юридичних обов'язків суб'єктів виборчого спору, що перебувають у динамічному стані під час виборчого процесу.

Розділ 2 «Запобігання та врегулювання виборчих спорів» складається з трьох підрозділів, в яких міститься аналіз юридичних засобів запобігання та врегулювання виборчих спорів, закріплено правове регулювання позасудового порядку та судового порядку вирішення виборчих спорів.

У ***підрозділі 2.1. «Юридичні засоби запобігання та врегулювання виборчих спорів»*** обґрунтовано, що захист виборчих прав громадян України здійснюється Конституційним Судом України у межах реалізації загального повноваження нормоконтролю як у міжвиборчий період, так і під час виборчого процесу. Виокремлено два основних наукових підходи щодо виду нормоконтрольної діяльності Конституційного Суду України: визнання неконституційними норм виборчого законодавства України, передусім з метою захисту як активних, так і пасивних виборчих прав громадян України та вирішення питання неконституційності правозастосовчих актів Верховної Ради України та Президента України, що пов'язані з конкретним виборчим процесом. Зроблено висновок, що обґрунтованим є врегулювання органом конституційної юрисдикції юридичних спорів, пов'язаних з конкретними виборами, запропоновано акцентувати відсутність спеціальної процедури розгляду таких справ, установлених строків та механізму впливу на хід виборчого процесу. Серед проблем врегулювання органом конституційної юрисдикції юридичних спорів, пов'язаних з конкретними виборами запропоновано акцентувати увагу на відсутності спеціальної процедури розгляду таких справ, установлених строків та механізму впливу на хід виборчого процесу. Запропоновано внести взаємопов'язані системні зміни як до Закону України «Про Конституційний Суд України», так і до Виборчого кодексу України, якими передбачити невідкладний розгляд Конституційним Судом України подання про неконституційність акта про призначення дострокових виборів, а також закріплення рішення Конституційного Суду України про неконституційність акта про призначення дострокових виборів як підстави припинення виборчого процесу. Крім того, у статті Виборчого кодексу України про припинення виборчого процесу закріпити порядок повернення не витрачених коштів відповідним кандидатам та партіям, яких було зареєстровано.

Таким чином, скасовуючи неконституційні норми виборчого законодавства, Конституційний Суд України удосконалює нормативно-правове регулювання виборчого процесу, забезпечує сталість та стабільність виборчого

законодавства, запобігаючи виникненню різних конфліктів, а також посилює механізм захисту виборчих прав громадян. Аналогічний превентивний ефект, за рахунок уніфікації правозастосування, мають видані ним акти тлумачення виборчого законодавства.

Зазначено, що вітчизняний державний механізм вирішення виборчих спорів передбачає існування двох шляхів (способів) – позасудового порядку (адміністративного) та судового.

Аргументовано та визначено доцільність використання альтернативних способів вирішення конфліктних ситуацій у ході виборчого процесу в Україні (переговорів, медіації та консиліації), хоча жоден із них не підміняє собою права особи на судовий захист. Визначено, що коло медіабельних виборчих спорів є досить обмеженим і містить конфлікти у ході проведення передвиборної агітації та інформаційного забезпечення виборів.

Залежно від способу застосування процедури медіації у ході виборчого процесу обґрунтовано виокремлювати: приватну медіацію врегулювання виборчого конфлікту, що не переданий на розгляд суду, яка використовується до звернення до юрисдикційного органу та проводиться незалежними приватними медіаторами; медіацію, інтегровану в діяльність органів адміністрування виборів, зокрема Центральної виборчої комісії.

Визначено, що доцільність інтегрування медіації у діяльність Центральної виборчої комісії України зумовлена, з одного боку, відсутністю спеціального Закону щодо діяльності у сфері медіації, з іншого – специфікою виборчого процесу, який вимагає оперативного врегулювання виборчих конфліктів та спеціальних знань (досвіду) з виборчого права. Саме тому апробацію використання медіації для врегулювання виборчих конфліктів для запровадження на загальнодержавних виборах із залученням працівників відділу медіації, створеного в межах секретаріату Центральної виборчої комісії України. Відповідно, до працівників цього відділу необхідно ставити спеціальні кваліфікаційні вимоги, що відображають розуміння особливостей виборчого законодавства, способів запобігання порушень виборчого законодавства та реагування на них, зокрема: вища юридична освіта, спеціальна підготовка у сфері медіації в Україні чи за її межами, доброчесність.

У ***підрозділі 2.2. «Судове врегулювання виборчих спорів»*** встановлено, що судове врегулювання виборчих спорів є способом реалізації конституційного права кожного громадянина на звернення до суду щодо захисту своїх прав і свобод, оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, а також гарантією народовладдя та ефективної роботи виборчих комісій. У контексті врегулювання виборчих спорів у змісті цього права виокремлено: 1) матеріально-правовий аспект, пов'язаний із поновленням/коригуванням порушеного або оспорюваного права чи дотримання виборчих процедур, що становить предмет судового розгляду у виборчому спорі; 2) процесуальні аспекти цього права у виборчих

спорах, які складаються з можливостей, наданих особі у стадії судового розгляду в адміністративному процесі, зокрема право на звернення до суду, право на належне сповіщення про рух справи, право на особисту участь у справі, надання пояснень, розгляд справи у визначені строки, отримання копії судового рішення, оскарження прийнятого судового рішення, вимоги його виконання тощо.

Згруповано судову практику у виборчих спорах 2019 р. за критерієм змісту правової позиції суду: 1) виявлення особливостей застосування виборчого законодавства щодо реєстрації кандидатів у народні депутати, у тому числі її документального внесення грошової застави, суб'єктного складу цього етапу виборчого процесу, у контексті реалізації і захисту пасивного виборчого права та забезпечення інтересів усіх виборців; 2) вирішення спірних процедурних аспектів діяльності виборчих комісій, у тому числі щодо роз'яснювальної діяльності та розгляду звернень; 3) конкретизація аспектів судового захисту порушеного виборчого права.

Наголошено, що судова практика вирішення виборчих спорів дозволяє не тільки захистити та поновити порушені виборчі права громадян України, забезпечити належний контроль за діяльністю органів адміністрування виборів, але й виявити причини виборчих спорів та, відповідно, вжити заходів щодо їх запобігання та/або оперативного врегулювання у майбутньому як виборчими комісіями, так і судами. Доведено, що судовий контроль у вирішенні спорів, пов'язаних із виборчим процесом, є остаточною гарантією відновлення/коригування порушених виборчих прав громадян, інших прав і свобод у ході виборів і призводить до юридичної визначеності у правовідносинах.

У ***підрозділі 2.3. «Позасудове врегулювання виборчих спорів»*** зазначено, що процес розгляду виборчими комісіями скарг є складовою процедурних гарантій дотримання принципів виборчого права, що здійснюється з метою забезпечення неухильного і повного додержання відповідними суб'єктами вимог виборчого законодавства України та втілення виборчими комісіями контрольної і правозахисної функцій, а також реалізації права громадян на звернення. Для забезпечення реалізації названих функцій виборчих комісій необхідно удосконалити нормативно-правове регулювання двох взаємопов'язаних питань функціонування виборчих комісій: професіоналізації їх персонального складу; деталізації порядку врегулювання виборчих спорів.

Обґрунтовано доцільність проходження обов'язкової попередньої підготовки (навчання) членів виборчих комісій із засвідченням рівня такої підготовки державно визнаним документом, а для осіб, які претендують на керівні посади у виборчих комісіях, а також усіх членів Центральної виборчої комісії – вищої юридичної освіти. За результатами такої підготовки Центральна виборча комісія України формує електронну базу осіб, які можуть на професійній основі виконувати повноваження члена виборчої комісії, а політичні партії отримують доступ до цієї бази для формування свого представництва у виборчих комісіях. При такому підході має зберегтися політичне (партійне) представництво та

підвищитися професійний рівень виборчих комісій, що сприятиме попередженню та оперативному врегулюванню виборчих спорів, забезпеченню виборчих прав громадян України і проведенню чесних виборів.

Надано характеристики врегулювання виборчих спорів виборчими комісіями (безоплатність, доступність, оперативність, професійність, дієвість). Запропоновано запровадити колегіальний попередній розгляд скарги на предмет її прийнятності за формальними ознаками, який запропоновано здійснювати трьома членами виборчої комісії, один з яких має вищу юридичну освіту, та які призначаються на першому засіданні виборчої комісії із цією метою, а також створення у складі ЦВК групи з трьох членів, що спеціалізується на попередньому розглядові поданих скарг. Конституційно-правове закріплення цих положень має сприяти не тільки гарантуванню колегіального принципу роботи виборчих комісій, але й, за рахунок підвищення професіоналізму та спеціалізації членів виборчих комісій, більш швидкому та ефективному вирішенню виборчих спорів, а також поновленню порушених виборчих прав громадян України.

ВИСНОВКИ

Здійснене дослідження виборчих спорів у конституційно-правовому аспекті дозволило зробити ряд **Висновків** та пропозицій:

1. Здійснення та забезпечення виборчих прав як виду політичних прав громадян України є індикатором демократичності державного та політичного режиму. Забезпечення активного і пасивного виборчого права є позитивним зобов'язанням держави, яке передбачає наявність механізму їхнього захисту від порушень, що у своїй сукупності обумовлює виникнення такого явища, як виборчий спір. Діяльність щодо запобігання та врегулювання виборчих спорів є самостійною складовою механізму забезпечення виборчих прав будь-яких громадян, у тому числі громадян України, що має свою структуру: нормативно-правовий, інституційно-організаційний, функціональний та забезпечувальний блоки.

2. Виборчі спори – невід'ємна частина інституту публічно-правових спорів у правовій системі демократичної держави. Виборчі спори у матеріальному аспекті – це конфліктні правовідносини, що виникають під час реалізації активного або пасивного виборчого права між суб'єктами виборчого процесу та виборчих правовідносин. Виборчі спори у процесуальному аспекті необхідно розуміти як правовідносини охоронного, процесуального характеру, в рамках яких відбувається розв'язання конфліктних ситуацій та захист (поновлення) виборчих прав суб'єктів виборчого процесу в установленому законодавством України порядку. При цьому, в процесуальному аспекті виборчі спори мають міжгалузеву природу, оскільки регулюються нормами не тільки конституційного, але й адміністративно-процесуального законодавства. Виборчий конфлікт та виборчий спір співвідносяться між собою як загальне та одиничне, оскільки

виборчий конфлікт, що містить усі електоральні розбіжності, є передумовою не тільки виникнення виборчого спору, але й не завжди конституюється у формі спору через різні причини.

3. Виборчі спори є неоднорідними, вони розрізняються за своєю правовою природою, змістовним характером, процедурно-процесуальними особливостями їхнього врегулювання. Запропоновано виборчі спори класифікувати за критеріями залежно від: 1) виду виборів: виборчі спори, що мають місце під час загальнонаціональних та місцевих виборів; виборчі спори під час чергових та позачергових виборів тощо; 2) суб'єктного складу виборчого спору: виборчі спори за участю суб'єктів, які реалізують виборче право (виборці, кандидати на виборчі посади); виборчі спори за участю суб'єктів, яких наділено владними, у тому числі розпорядчими, повноваженнями (виборчі комісії різних рівнів, органи влади та органи місцевого самоврядування, посадові та службові особи цих органів); виборчі спори за участю суб'єктів, які сприяють реалізації виборчих прав (довірені особи кандидатів, ЗМІ, виборчі блоки та об'єднання, громадські організації, ініціативні групи виборців); 3) предмета виборчого спору: виборчі спори щодо початку виборчого процесу; виборчі спори щодо формування виборчих округів та дільниць; виборчі спори щодо складання списків виборців; виборчі спори щодо формування виборчих комісій; виборчі спори щодо висування кандидатів, списків кандидатів; виборчі спори щодо відмови в реєстрації кандидата; виборчі спори щодо неправомірного використання можливостей ЗМІ; виборчі спори щодо неправомірного використання службового становища; виборчі спори щодо порушення проведення правил ведення передвиборчої агітації; виборчі спори щодо порушення порядку фінансування виборів; виборчі спори щодо скасування рішення про реєстрацію кандидата, списку кандидатів; 4) порушення порядку та процедури голосування: виборчі спори про порушення правил підрахунку голосів; виборчі спори про визнання виборів недійсними чи такими, що не відбулися; виборчі спори з питань повторного голосування, повторних виборів; 5) суб'єкта врегулювання виборчих спорів, зокрема: виборчі спори, які підлягають розглядові судом (судовий розгляд); виборчі спори, що врегульовуються у позасудовому порядку (виборчими комісіями та шляхом примирення сторін (переговори, медіація, консиліація тощо).

4. На базі діяльнісного підходу в структурі виборчого спору запропоновано виокремити такі елементи: юридичні факти, об'єкт і предмет, суб'єкти та зміст. Перелік юридичних фактів, що породжують виборчий спір, не є легально визначеним, вичерпним та однорідним за своєю суттю. Спільним для всіх юридичних фактів, що зумовлюють виборчі спори, є те, що вони пов'язані з конкретним виборчим процесом, є наслідком виборчого конфлікту та підставами для звернення до компетентного суб'єкта для врегулювання спору, зокрема підставою адміністративного позову. Об'єктом виборчих спорів є вибори як демократичний спосіб оновлення складу представницьких органів державної влади та місцевого самоврядування. Предмет виборчого спору

встановлює сутність вимог сторін, має практичне значення для врегулювання спору, легальну основу та залежить від суб'єктного складу виборчого спору. Предмет виборчих спорів збігається з предметом оскарження лише у разі врегулювання виборчого спору юрисдикційним органом. Суб'єктів виборчого спору запропоновано поділити на дві групи: 1) сторона виборчого спору – це суб'єкт виборчого процесу, який знаходиться у безпосередньому конфліктному протистоянні, має самостійний інтерес у цьому спорі і формує його динаміку; 2) учасником виборчого спору є будь-який суб'єкт виборчих правовідносин, що прямо чи опосередковано бере участь у виборчому конфлікті, а тому може не мати власного інтересу в ньому, маючи при цьому можливість впливати на його розвиток і завершення. Зміст виборчого спору – це сукупність суб'єктивних прав і юридичних обов'язків суб'єктів виборчого спору, що перебувають у динамічному стані під час виборчого процесу.

5. Запобігання виникненню виборчих спорів – це система засобів і способів, що здійснюються з метою недопущення та усунення виборчих конфліктів. Запобігання виникненню виборчих спорів прямо або опосередковано впливає на фактори виникнення конфліктної ситуації, спрямовано на забезпечення гарантованих Основним Законом України принципів загального, рівного і прямого виборчого права. Врегулювання виборчих спорів містить не тільки вирішення спору компетентним суб'єктом, але й налагодження консенсусу та подолання конфлікту шляхом досягнення певних домовленостей між його сторонами на основі конституційно-правових норм. До засобів запобігання та врегулювання виборчих спорів належать конституційний нормоконтроль та інтерпретаційна діяльність, що здійснюється Конституційним Судом України, юрисдикційна діяльність органів адміністрування виборів та адміністративних судів, а також альтернативні способи врегулювання виборчих конфліктів (переговори, медіація та консиліація).

6. Медіація виборчих спорів – це альтернативний спосіб врегулювання виборчих конфліктів, а також добровільна, позасудова, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою професійного і неупередженого медіатора (медіаторів) намагаються досягти взаємоприйнятого і стійкого рішення для обох сторін шляхом переговорів.

7. Судове врегулювання виборчих спорів є ключовою гарантією забезпечення виборчих прав громадян України, проведення вільних та чесних виборів і реалізації принципу верховенства права. Суд під час врегулювання виборчих спорів здійснює правозахисну, контрольну та правотлумачну функцію. Судова практика дозволяє виявляти причини виникнення виборчих спорів та, відповідно, вживати запобіжних заходів або їх оперативного врегулювання у майбутньому як виборчими комісіями, так і судами.

8. Врегулювання виборчих спорів виборчими комісіями скарг є складовою процедурних гарантій дотримання забезпечення виборчих прав громадян і дотримання принципів виборчого процесу, а також реалізацією права громадян на звернення. В аспекті здійснення виборчими комісіями контрольно-наглядової

та правозахисної функції необхідно удосконалити нормативно-правове регулювання двох взаємопов'язаних питань функціонування виборчих комісій: професіоналізація їх персонального складу; деталізація позасудової процедури розгляду та вирішення виборчих спорів.

9. Виокремлено: 1) запровадити колегіальний попередній розгляд скарги виборчими комісіями під час врегулювання виборчих спорів; 2) встановити додаткові вимоги до членів виборчих комісій, а саме: володіння державною мовою; проходження обов'язкової попередньої підготовки (навчання) із засвідченням рівня такої підготовки особи державно визнаним документом, а для осіб, які претендують на керівні посади у виборчих комісіях, а також усіх членів Центральної виборчої комісії – вищої юридичної освіти.

10. Запропоновано внести зміни до Виборчого кодексу України з метою підвищення ефективності запобігання та врегулювання виборчих спорів у ч. 6 ст. 64 Виборчого кодексу України такого змісту: «Суд, встановивши, що рішення, дії чи бездіяльність суб'єкта оскарження не відповідають цьому Кодексу, задовольняє скаргу, скасовує рішення повністю або частково, визнає дії чи бездіяльність неправомірними, зобов'язує суб'єкта оскарження задовольнити вимоги заявника або в інший спосіб поновити порушені виборчі права та законні інтереси суб'єкта виборчого процесу або зобов'язує суб'єкта оскарження та (або) інший орган, партію (блок), засіб масової інформації, посадову чи службову особу здійснити передбачені цим Кодексом дії, які випливають із факту скасування рішення, визнання оскаржених дій чи бездіяльності неправомірними».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у фахових виданнях:

1. Лещенко О.Д. Виборчі спори: до визначення онтології видової характеристики. *Держава і право*. 2011. № 51. С. 250–260.

2. Лещенко О.Д. Виборчий спір: до визначення дефінітиву та характерних рис. *Судова апеляція*. 2011. № 2(23). С. 32–39.

3. Лещенко О.Д. Роль виборів, виборчих прав та виборчих спорів громадян у реалізації концепції безпосереднього народовладдя в Україні: *Актуальні проблеми держави і права*. 2018. № 81. С. 78–96.

4. Лещенко О.Д. Европейские стандарты обжалования нарушений избирательного законодательства и разрешения дел об избирательных спорах: міжнар. наук.-практ. правовий журнал «*Legea si Viata» («Закон і Життя»*). 2018. № 12. С. 82–85.

5. Лещенко О.Д. Сучасні проблеми конституційно-правового регулювання виборчих спорів. «*Право і суспільство*». 2018. № 6. С. 33–39.

Публікації апробаційного характеру:

1. Лещенко О.Д. Виборчі спори: до визначення онтології видової характеристики. *Сучасний розвиток державотворення та правотворення в Україні*: проблеми теорії та практики: ІІІ Всеукр. конф. студентів, аспірантів і молодих учених (м. Маріуполь, 11 бер. 2011 р.). м. Маріуполь: Маріуполь. держ. ун-т, 2011. С. 45–49.

2. Лещенко О.Д. Виборчий спір: до визначення поняття та особливостей. *Конституційні основи формування правової системи*: міжнар. наук. конф. пам'яті доктора юридичних наук Стрельцова Л.М. (м. Одеса, 20 квіт. 2012 р.). м. Одеса: Астропринт, 2012. С. 76–78.

3. Лещенко О.Д. Структура виборчого спору: до питання визначення дефінітиву та субєктно-об'єктної характеристики. *Актуальні питання розвитку держави і права: традиції та новації*: Міжнар. юрид. наук.-практ. конф. (м. Київ, 17 трав. 2012 р.). м. Київ: Актуальна юриспруденція. С. 74–77.

4. Лещенко О.Д. Виборчі спори та юридичний механізм захисту виборчих прав громадян. *Право як ідея врегулювання: рівень ефективності та способи його підвищення*: Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 14–15 серп. 2012 р.). м. Харків: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2012. С. 33–34.

5. Лещенко О.Д. Європейські стандарти оскарження порушень виборчого законодавства та вирішення справ про виборчі спори. *Вплив юридичної науки на розвиток міжнародного та національного законодавства*: Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 15−16 лют. 2019 р.). м. Харків: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2019. С. 13–16.

6. Лещенко О.Д. Роль виборів та виборчих прав громадян у реалізації концепції безпосереднього народовладдя в України. *Сучасні проблеми правової системи та державотворення в Україні*: Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 22−23 лют. 2019 р.). м. Запоріжжя: Запоріж. міська організація «Істина», 2019. С. 21–24.

7. Лещенко О.Д. Сучасні проблеми конституційно-правового регулювання вирішення виборчих спорів. *Правове забезпечення політики держави на сучасному етапі її розвитку*: Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 01−02 берез. 2019 р.). м. Харків: Східноукр. наук.-юрид. організація, 2019. С. 11–15.

АНОТАЦІЯ

Лещенко О.Д. **Виборчі спори в Україні: конституційно-правовий аспект.** – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2020.

Дисертація є першим в національній юридичній науці дослідженням виборчих спорів в Україні в конституційно-правовому аспекті.

Проаналізовано сучасний стан наукової розробки та змістовно-сутнісної характеристики виборчого спору як категорії конституційного права виборчих спорів у системі категорій конституційного права. Визначено, що виборчі спори як явище правової реальності пов'язані зі станом виконання позитивних зобов'язань держави щодо забезпечення виборчих прав громадян України. Обґрунтовано дефініцію «виборчий спір» як правовідносини, які виникають у темпоральних межах виборчого процесу через наявні розбіжності суб'єктів виборчого процесу. Визначено специфічні характеристики та структуру виборчого спору, обґрунтовано їх класифікацію. Удосконалено теоретичне розмежування виборчого конфлікту та виборчого спору, порядок оскарження порушень виборчих прав громадян та значення виборчих спорів для належної реалізації виборчих прав громадян.

Визначено конституційно-правові засади сучасних засобів запобігання та врегулювання виборчих спорів у механізмові забезпечення виборчих прав. Запропоновано, концептуальну (змістовну) модель альтернативних способів врегулювання конфліктних ситуацій у ході виборчого процесу в Україні як напрям зниження конфліктності виборчих правовідносин і підвищення легітимності результатів виборів.

Розкрито особливості функціонального призначення та реалізації системи судоустрою України в діяльності щодо запобігання та врегулювання виборчих спорів та структурного розуміння змісту права на судовий захист виборчих прав у матеріальному та процесуальному аспекті. Визначено та розкрито тенденції удосконалення порядку позасудового врегулювання виборчих спорів.

Ключові слова: вибори, категорія, виборчий процес, правовідносини, виборче право громадян, виборчі спори, запобігання виборчих спорів.

АННОТАЦИЯ

Лещенко О.Д. **Избирательные споры в Украине: конституционно-правовой аспект**. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук (доктора философии) по специальности 12.00.02 – конституционное право; муниципальное право. – Национальный университет «Одесская юридическая академия», г. Одесса, 2020.

Диссертация является научным исследованием современного состояния и научной разработки и содержательно-сущностной характеристики избирательного спора как категории конституционного права и избирательного спора в системе категории конституционного права.

Определено, что избирательные споры как явление правовой реальности связанны с состоянием выполнения позитивных обязательств государства относительно обеспечения избирательных прав граждан Украины.

Обоснована дефиниция избирательных споров как правоотношений, которые возникают в темпоральных пределах избирательного процесса через имеющиеся расхождения субъектов избирательного процесса. Определены специфические характеристики избирательных споров, структура избирательного спора и обоснована их классификация. Усовершенствованы теоретические разграничение избирательного конфликта и избирательного спора, порядок обжалования нарушений избирательных прав граждан и значение избирательных споров для надлежащей реализации избирательных прав граждан.

Дана доктринальная характеристика средств правовой защиты в избирательных спорах в механизме обеспечения избирательных прав. Предложено введение альтернативных способов урегулирования конфликтных ситуаций в ходе избирательного процесса в Украине, которые призваны способствовать снижению конфликтности избирательных правоотношений и повышению легитимности результатов выборов. Обосновано определение медиационных процедур в деятельности органов администрирования выборов.

Исследованы основные направления функционального назначения системы судоустройства Украины в деятельности относительно предотвращения и урегулирования избирательных споров и понимания содержания права на судебную защиту избирательных прав в материальном и процессуальном аспекте. Определены и раскрыты положения усовершенствования порядка внесудебного урегулирования избирательных споров, а также тенденции ее структуризации и эффективизации.

Обосновано преимущество контрольно-наблюдательной и правозащитной функций избирательных комиссий во время урегулирования избирательных споров, что позволит обеспечить эффективность правовой защиты.

***Ключевые слова**:* выборы, категория, избирательный процесс, правоотношения, избирательное право граждан, избирательные споры, предотвращения избирательных споров.

ANNOTATION

Leshchenko O.D. **Electoral disputes in Ukraine: constitutional and legal aspect**. – Qualificational scientific work as a manuscript.

Dissertation for obtaining a scientific degree of candidate of legal sciences (Doctor of Philosophy/Ph.D.) majoring in Constitutional law, municipal law. National University «Odessa Law Academy», Odessa, 2020.

The dissertation is the first in the national legal science study of election disputes in Ukraine in the constitutional and legal aspect.

The current state of scientific development and content-essential characteristics of the electoral dispute as a category of constitutional law of electoral disputes in the system of the category of constitutional law are analyzed. It is determined that election

disputes as a phenomenon of legal reality are related to the state of fulfillment of positive obligations of the state to ensure the voting rights of citizens of Ukraine. The definition of «election dispute» as a legal relationship that arises within the temporal boundaries of the election process due to the existing differences of the subjects of the election process is substantiated. The specific characteristics of election disputes, the structure of the election dispute are determined and their classification is substantiated. The theoretical distinction between electoral conflict and electoral dispute, the procedure for appealing violations of citizens 'voting rights and the importance of election disputes for the proper implementation of citizens' voting rights have been improved.

The doctrinal characteristic of the means of prevention and settlement of electoral disputes in the mechanism of securing suffrage is given. It is proposed to introduce alternative ways of resolving conflict situations during the election process in Ukraine, which will help reduce the conflict of electoral relations and increase the legitimacy of election results, and prove the possibility and feasibility of application (negotiations, mediation, consolidation). The introduction of mediation procedures in the activities of election administration bodies is substantiated, in particular through the proposal to establish a mediation department within the secretariat of the Central Election Commission of Ukraine.

The peculiarities of the functional purpose of the judicial system of Ukraine in the activities for the prevention and settlement of electoral disputes and understanding the content of the right to judicial protection of electoral rights in the substantive and procedural aspect are revealed. Proposals for improving the procedure for out-of-court settlement of election disputes have been formulated. It is proposed to separate the control-supervisory and human rights functions of election commissions during the settlement of election disputes.

The main problems and prospects of further priorities of prevention and settlement of election disputes are analyzed and proposals on legal regulation are provided.

***Key words**:* elections, category, election process, legal relations, citizens' suffrage (right to vote), election disputes, prevention of election disputes.

Підписано до друку 01.07.2020 р. Формат 60х84/16.
Ум.-друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Зам. № 2008-19.

Видано і віддруковано в ПП «Фенікс»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).
Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25.
Тел. +38 050 7775901 +38 048 7959160
e-mail: fenix-izd@ukr.net
www.feniksbooks.com